

УДК 378.015.3:005.336.5

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Батарейна І.О., магістр
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті на основі аналізу наукових джерел з питання мотивації до навчання майбутніх педагогів розглянуто поняття «мотиви», «мотиваційна сфера», «особистість», «естетичне сприйняття», а також сучасні умови формування мотивів до навчання; з'ясовано роль педагога навчального закладу у формуванні мотиваційної сфери до здобуття знань, умінь і навиків для майбутньої професії. Мотив самий дієвий і мотивує поведінку людини доти, доки вона не досягне бажаного цільового стану, який відповідає відношенню «індивід-середовище», або індивід не наблизиться до нього настільки, наскільки дозволяє ситуація, котра, змінившись, не зробить інший мотив нагальним, в результаті чого останній активізується й стає домінуючим. Дія і мотив нерідко перериваються до досягнення бажаного стану чи розпадаються на певні частини. Тут зустрічаємося з проблемою виокремлення в потоці поведінки частин дій, тобто з проблемою зміни мотивації, відновлення чи наслідків вже існуючої попередньої мотивації.

Ключові слова: *мотиви, мотивація, мотиваційна сфера, потреби, інтерес, особистість, діяльність, властивість та якість особистості.*

В статье на основе анализа научных источников по вопросу мотивации к обучению будущих педагогов рассмотрены понятия «мотивы», «мотивационная сфера», «личность», «эстетическое восприятие», а также современные условия формирования мотивов к обучению; выяснена роль педагога образовательного учреждения в формировании мотивационной сферы к получению знаний, умений и навыков для будущей профессии. Мотив самый действенный и мотивирует поведение человека до тех пор, пока он не достигнет желаемого целевого состояния, которое соответствует отношению «индивид-среда», либо индивид не приблизится к нему настолько, насколько позволяет ситуация, которая, изменившись, не сделает другой мотив насущным, в результате чего последний активизируется и становится доминирующим. Действие и мотив нередко прерывается до достижения желаемого состояния или распадается на определенные части. Здесь сталкиваемся с проблемой выделения в потоке поведения частей действия, с проблемой смены мотивации, возобновления или последствий уже существующей предварительной мотивации.

Ключевые слова: *мотивы, мотивация, мотивационная сфера, потребности, интерес, личность, деятельность, свойство и качество личности.*

Batareina I.O. THE FORMATION OF POSITIVE MOTIVATION TO THE FUTURE PROFESSIONAL ACTIVITY OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY

In article on the basis of analysis of scientific sources on the motivation for training of future teachers considered the concept of "motivation", "motivational sphere", "person", "aesthetic perception"; and modern conditions of formation of motives for learning; clarified the role of the teacher educational institutions in the formation of motivational sphere to acquire knowledge, skills and abilities for future career. The motive the most effective and motivates human behavior until, until it reaches the desired target state, which corresponds to the relationship "individual-environment", or the individual would not approach him as much as the situation allows, which, unchanged, will not make another urgent motive, whereby the latter is activated and becomes dominant. The action and the motive often is interrupted before reaching the desired state or breaks down into specific parts. Here, faced with the problem of separation in the flow behavior of the parts of the action, i.e. with the problem of the change of motivation, resume or effect of an existing pre-motivation.

Key words: *motives, motivation, motivational sphere, needs, interest, personality, activities, property, and quality of the person.*

Постановка проблеми. У сучасній період розвитку української держави відбуваються складні процеси демократизації, переходу до вищого рівня суспільного розвитку з орієнтацією на відповідальну, активну особистість, зі сформованим гуманістичним світоглядом, високим професіоналізмом. У зв'язку з цим все більшого значення набуває педагогіка, розвиток якої

відкриває нові перспективи оздоровлення нації. Все більш актуальним стає дослідження процесу формування мотивації студентів до здобуття знань. Разом з цим мотиви виступають як пусковий механізм діяльності. Пізнавальна діяльність є провідною в життєдіяльності студента вищого навчального закладу. Одним із важливих завдань вищої освіти є підготовка фахівця

нової формації, спеціаліста з інноваційним типом мислення, зі сформованими інформатичними компетенціями та інформаційною етикою, майбутнього педагога, який ефективно використовує комп'ютерні технології в навчально-виховному процесі. Формування інтересу до професії вчителя сприяє залученню майбутнього фахівця до творчих пошуків шляхом розв'язання завдань дослідницького, творчого характеру, створення власних електронних продуктів, творчих проєктів.

Саме в цей період одним з основних освітніх завдань є підвищення мотивації майбутніх фахівців до професійної діяльності, вироблення в них потреби і готовності до здійснення педагогічної діяльності з використанням нових технологій, підвищення доступності і відкритості освітніх ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності мотивів, мотивації у професійній діяльності пов'язано з різними аспектами педагогіки та психології. Поняття мотиву, його природа, структура були предметом дослідження Л. Анциферової, В. Асеєва, Л. Божович, Б. Додонова, В. Ковальова, С. Занюка, Є. Ільїна, А. Маркової, Н. Морозової, С. Москвичова, Л. Славіної, І. Смолина, Х. Хекхаузена та ін.

Розкриттям сутності мотиву професійної діяльності, його функцій, структури, особливостей займалися Р. Гуревич, Е. Зеєр, Є. Ільїн, Л. Кандилович, С. Каверін, Е. Климов, Т. Ладзіна, А. Маркова, Н. Нестерова, А. Овчаренко, А. Печников, М. Сметанський, В. Шахов, Н. Ярошенко та ін. Теоретико-методичні засади формування мотивації до професійної діяльності майбутніх педагогів досліджували А. Адушинова, А. Бакурадзе, В. Білоус, Д. Грищенко, О. Молчанюк, І. Полякова, В. Семиченко, Н. Степанченко, Т. Чаусова та ін. Зокрема, його розглядали К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Б. Ломов, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та інші. Серед невіршених питань – поняттєве протиставлення мотивів, мотивації, мотиваційної сфери, властивість та якість особистості тощо.

Постановка завдання. Мета статті – теоретичне та експериментальне вивчення аспекту формування мотивації до майбутньої професійної діяльності у студентів педагогічного університету.

Методи дослідження – застосування комплексу загальнонаукових методів теоретичного та емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний університет – це складний освітній організм, невід'ємна частина інноваційно-розвивального освітнього

простору, основою якого є корпоративна культура, котра як потужний стратегічний інструмент орієнтує всіх співробітників та студентів на досягнення спільних цілей, мобілізує ініціативу та полегшує продуктивне спілкування між ними. Підготовка університетом кваліфікованих фахівців для професійної педагогічної діяльності передбачає реалізацію трьох взаємопов'язаних напрямів – мотиваційного (формування у студентів адекватної стимуляції для виконання посадових обов'язків, усвідомлення ними вагомості педагогічної праці), змістового (засвоєння системи знань з навчальних дисциплін, що становлять основу фахової підготовки – педагогіки, психології, методики тощо), операційного (формування системи вмінь та навичок відповідно до обраної спеціальності). Якщо змістовий та операційний компоненти підготовки автоматично опиняються в колі уваги і планомерно й послідовно реалізуються впродовж всього навчання студента в університеті, перевіряються численними контрольними роботами, семестровими та державними іспитами, то мотиваційний компонент начебто має з'являтися паралельно чи як наслідок формування двох інших. Така «другорядність» роботи із забезпечення мотиваційної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності може сформувати ситуацію невідповідності високої фахової компетентності випускника університету його дійсному ставленню до професійної діяльності – індиферентному чи навіть негативному [2].

Навчання в університеті – це лише початок формування професійної майстерності. К. Ушинський говорив, що вчитель у вчителів живе лише до тих пір, доки він вчиться. Як тільки перестає вчитися, вчитель у ньому вмирає. Окрім того, слід мати на увазі, що вихованці отримують широку інформацію і за межами школи (радіо, телебачення, книжки, журнали, газети, спілкування з оточуючими) і де в чому можуть навіть випередити вчителя, який несистематично поповнює свої знання, не цікавиться новинами науки, техніки, культури, політичними подіями. У такому разі вчитель втрачає авторитет у своїх вихованців, зменшується його виховний вплив на них. Однією з важливих рис вчителя має бути його педагогічна виразність (своєрідна установка на педагогічну діяльність і психологічну готовність до неї). Вона виявляється у спрямованості думок і прагнень до навчання і виховання дітей, в манері розмовляти, в поведінці тощо. Але ж за таких умов безперервності пізнавальної діяльності людини університет виступає провідним

фундаментальним фактором формування позитивного ставлення до навчання як загального процесу вдосконалення професійної майстерності, інтелекту та особистості в цілому, стимуляції потреби людини в самостійному накопиченні знань та вмінь. Практика викладацької діяльності педагогів вищої школи показує, що формування мотивації навчання студентів – процес складний та багатофакторний [6].

Проблема формування мотивації навчання студентів має кілька аспектів – система мотивів вступу молодшої людини до педагогічного університету та навчання в ньому визначає результативність самого навчання і успішність формування професійної кваліфікації майбутнього фахівця, а також зумовлює вироблення позитивної мотивації подальшої роботи вчителем.

Для визначення спонукальної основи поведінки ми розглянули сутність та зміст самого феномена мотиву. Однозначного тлумачення терміна «мотив» не існує й досі. Причина в тому, що цей феномен розглядається з позиції послідовників різних шкіл. Така обставина сприяє всебічному розглядові сутності цього поняття. Дія і мотив нерідко перериваються до досягнення бажаного стану чи розпадаються на певні частини. Тут ми зустрічаємося з проблемою виокремлення в потоці поведінки частин дій, тобто з проблемою зміни мотивації, відновлення чи наслідків вже існуючої попередньої мотивації.

Діяльність завжди викликана певними мотивами. Поняття «мотив» (від лат. *Movere* – рухати, штовхати) означає спонукання до діяльності, спонукальну причину дій і вчинків (тобто те, що примушує людину до дій). Суб'єкта можуть спонукати до певної діяльності різні мотиви: інтерес до змісту та процесу діяльності, почуття обов'язку перед суспільством, прагнення до самоствердження тощо [4]. Першим діяльність як предмет психологічної науки виділив С.Л. Рубінштейн. Він прирівнював «діяльність» до поняття «поведінка» [7].

Знаходимо у О.М. Леонтьєва, що конкретна діяльність – це «процес, який спонукається та спрямовується мотивом – тим, у чому упредметнюється та або інша потреба» [6]. На практиці предмет і мотив діяльності ототожнюють.

С.Л. Рубінштейн, навпаки, прирівняв переживання до мотиву як спонукання. На нашу думку, в системі мети проявляється не тільки мотив, а й предмет саморегуляції. Зв'язки між ними беззаперечні, але мотиваційна структура особистості не зводиться однозначно до структури діяльності.

Мотиваційна сфера особистості створюється ієрархічною структурою мотивів, які

притаманні індивіду. Цю структуру можна порівняти з будівлею (високою, низькою, з вузьким, широким фундаментом, у вигляді піраміди з одною або декількома вершинами). Мотиваційна сфера визначає характер особистості. Йдеться про явище, яке посідає досить суттєве місце в життєвій психології людини. У процесі активного спілкування людей, досягнення ними взаєморозуміння, у прагненні з'ясувати причини поведінки іншої людини завжди присутнє те, що називається мотивом учинку – спонукою, яка приводить до його здійснення [3].

Більшість дій людини має цільовий характер. Наприклад, людина змінює роботу, професію, починає або кидає навчання, залишає сім'ю, чинить кривду тощо. За спроби зрозуміти й пояснити цей учинок неминуче постає питання: які ж були чинники цього, чим людина керувалася, який мотив (або мотиви) її вчинку? Людина вдається до дії тому, що поставила перед собою якусь конкретну мету: змінити свій спосіб життя, досягти успіху в будь-якій галузі, подолати власні недоліки, забезпечити собі добрий заробіток тощо. Але не кожна мета, яка виникає перед людиною, стає тим, що підштовхує до дії. Лише мета, яка має для людини привабливу силу, може протягом певного відтинка життя спрямовувати її психічну активність, роздуми, думки. В людини з'являється досить сильна внутрішня потреба в дії, виникає могутня спонукка, яка й приводить її до вчинку.

Слід зазначити, що основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби – динамічно-активні стани особистості, що виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність, спрямовану на зняття цієї залежності. У процесі діяльності відбувається як розвиток особистості, так і перетворення середовища, в якому живе людина. Отже, потреби – це рушійна сила розвитку особистості.

Розгляд мотивації як обов'язкової умови виникнення вольової поведінки пов'язаний з ім'ям Д.М. Узнадзе. Основою теорії Узнадзе є вчення про потреби як джерела активності та об'єктивну ситуацію їхнього задоволення.

Поряд з позитивною точкою зору на природу людини, К. Роджерс висунув гіпотезу про те, що вся поведінка надихається й регулюється якимось об'єднуючим мотивом, що він називав тенденцією актуалізації. Найважливіший мотив життя людини – це актуалізувати, тобто зберегти й розвинути себе, максимально виявити кращі якості своєї особистості, закладені в ній від природи.

Професійне становлення майбутнього вчителя у процесі навчання в університеті вима-

гає від студента складної напруженої творчої роботи над розвитком власної особистості, подолання себе, вибір одних можливостей і відмова від інших. Майбутній фахівець має досягнути, в першу чергу, найвищого рівня розвитку мистецтва жити – особливого вміння і високої майстерності у творчій побудові свого життя, що базується на глибокому знанні життя, розвиненій самосвідомості й оволодінні системою засобів, методів, технологій програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту [1].

Навчальна діяльність охоплює практично всі роки становлення та формування особистості від дитячої установи і до навчання в середньому та вищому навчальних закладах. Отримання освіти – безперечна вимога до будь-якої особистості, тому проблема якісного засвоєння знань виносить на передній план [5]. У силу цього все більш актуальним постає питання про якісне оволодіння необхідними для професійної діяльності знаннями, вміннями і навичками, які є значущими у відношенні до навчання і невід’ємно пов’язані з різними аспектами, що впливають на якість засвоєння знань студентами. Основні з вищевказаних аспектів такі: мотивація вступу до педагогічного вузу, мотивація навчання в ньому, свідоме ставлення до навчання, пізнавальні інтереси тощо [2].

Не кожна людина здатна працювати вчителем, викладачем, тому процес підготовки таких спеціалістів має включати не тільки навчання педагогіки, що в принципі достатньо для підготовки викладачів, а й формування професійно важливих рис спеціаліста. До таких можна віднести: структуру цінностей, спрямованість особистості, розвинуті механізми соціальної перцепції, навички спілкування, нахили, вміння керувати процесом взаємодії з іншими, навички саморегуляції, розвинуту професійну інтуїцію, специфічну Я-концепцію та інші.

Одним з основних аспектів, що впливає на подальше навчання в ВНЗ, є мотиви вступу. Мотивація вступу до ВНЗ відіграє першочергову роль та в подальшому впливає на якість засвоєння знань. Це підтвердили дослідження С.В. Бобровицької, Є.М. Павлютенкова, Л.П. Добровольської, А.Н. Печнікова, Ф.М. Рахматулліно.

Існують різні види мотивів. Ведучими мотивами у студентів є: «професійні», мотиви «особистого престижу» та менш значимі «прагматичні». На успішність навчання впливають саме «професійні» і «пізнавальні» мотиви, а «прагматичні» характерні для слабковстигаючих студентів (підкреслюють П.М. Якобсон, А.А. Реан, В.А. Якунін, М.В. Вовчик-Блакитна).

Враховуючи зазначене, можна вважати, що успішне засвоєння знань пов’язане з інтересами особистості. Студентський вік характеризується подальшим розвитком інтересів і, перш за все, пізнавальних. Студенти-першокурсники продовжують цікавитися певними галузями наукового пізнання, прагнуть до оволодіння більш глибокими і систематичними знаннями, необхідними в майбутній професійній діяльності.

Вступ до ВНЗ вимагає і передбачає зміну звичного способу життя, який вимагає від студентів належним чином сформованих рис особистості, що визначають позитивну спрямованість на засвоєння знань. Специфічне відношення до навчання – це відповідальне відношення. Навчання – це виконання певних завдань, підготовка до занять. Для його здійснення необхідні особистісні якості: відповідальність, самостійність, самоконтроль, дотримання дисципліни, тобто все те, що гартує волю і характер, що вимагає певних вольових зусиль, сформованості характеру та розвиненості багатьох інших рис. Такі особистісні ставлення проявляються в тому, що людина має власне бачення ситуації, проявляє особистісне ставлення до проблем, вміє самостійно знаходити шляхи щодо розв’язання тієї чи іншої проблеми, яка не тільки пов’язана з навчанням, а й в повсякденному житті [8].

Отже, набуття знань, умінь, навичок і взагалі весь хід навчання невід’ємно пов’язаний з тими утвореннями, які сприяють якісному засвоєнню знань і відображаються в позитивному ставленні до навчання. Такого роду відношення утворюються ще під час усвідомленого вибору професії та реалізуються під час самого навчання. Воно організує особистість студента, формує світобачення, що має велике значення для процесу оволодіння знаннями.

Професійна діяльність є конче важливим вектором життєдіяльності людини, яка забезпечує повну самореалізацію особистості, актуалізацію всіх її можливостей. Постулати Л.І. Божович стверджують, що розвиток внутрішньої позиції дорослої людини в значній мірі визначається розвитком особистості як професіонала. Внутрішня позиція – це система реально діючих мотивів особистості по відношенню до оточення (наприклад, «мотиви навчання для студентів»), усвідомлення себе, а також відношення до себе в контексті оточуючої дійсності. Поняття внутрішньої позиції об’єднує мотиваційний, афективний і когнітивний компоненти. Внутрішня позиція особистості на навчання не може бути нав’язана зовнішнім оточенням, а студент це приймає опосередковано, якимось внутрішніми силами,

тобто мотивами. В нашому дослідженні розглядаємо професійне самовизначення як процес розвитку внутрішньої позиції професіонала, тобто мотивації професійної діяльності. Таким чином, внутрішня позиція становиться тими внутрішніми умовами, скрізь які, по С.Л. Рубінштейну, відбиваються зовнішні діяння (в нашому випадку – професійне навчання).

Припустимо, що в процесі професійного навчання, який приходиться на роки навчання в університеті, можна виокремити три стадії формування внутрішньої позиції професіонала. Перша стадія характеризується загальним позитивним емоційним відношенням до майбутньої професійної діяльності. Звернулись до ідеї С.Л. Рубінштейна про співвідношення понять «хочу» – «можу» – «потрібно». Можна сказати, що на даному етапі яскраво виражений перший компонент, тобто бажання оволодіти професією, але ще дуже слабо розвинута уява про свої здібності.

Другий етап розвитку внутрішньої позиції характеризується тим, що з'являється усвідомлення своїх здатностей і здібностей, формується орієнтація на особисто змістовні моменти учбової діяльності. І тільки на третьому етапі у студентів виникає адекватна уява про професійну діяльність, свої здібності. Ця уява може бути як позитивною, так і негативною. Виокремлені стадії-етапи відповідають різним типам внутрішньої позиції студентів різних курсів університету.

Своєрідна внутрішня позиція особистості студента-першокурсника полягає в тому, що першокурсники повністю спрямовані в майбутнє. Під впливом змін у структурі внутрішньої позиції змінюється мотиваційна сфера. За нашими даними, на вершині мотиваційної ієрархії опиняються плани. Ці плани починають підкорятися собі всі інші потреби.

Отже, мотив є результатом мотивації і являє собою внутрішню активність, що організує та планує діяльність і поведінку, в основі яких лежить необхідність задоволення потреби. У процесі мотивації потреба дістає одну зі своїх суттєвих властивостей – предметність. Предмет, здатний задовольнити потребу, не є заздалегідь визначений. До першого задоволення потреба не має свого предмета. Набуття потребою свого предмета, її упередметнювання і зумовлює перетворення потреби на певний мотив діяльності.

Одним із провідних чинників успішного навчання у ВНЗ, рушійною силою, яка спонукає студентів оволодівати будь-якою професією, зокрема професією вчителя, є мотивація до професійної діяльності. Вона

відіграє важливу роль у формуванні професійної спрямованості майбутнього фахівця, спонукає студента до досягнення вершин професійної зрілості, а, отже, займає чільне місце в професійній підготовці майбутнього вчителя [5]. «Загальним психологічним правилом розвитку інтересу є наступне: для того, щоб предмет нас зацікавив, він має бути пов'язаний з чимось, що нас цікавить, з чимось вже знайомим, і одночасно, він завжди повинен містити в собі якісь нові форми діяльності, інакше він залишиться для нас байдужим. Зовсім нове, як і зовсім старе, не здатне нас зацікавити», – Л.С. Виготський.

Мотиви діяльності людини пов'язані з її цілями. Цілі й мотиви дій можуть збігатися. Наприклад, якщо студента спонукає до виконання практичної роботи прагнення засвоїти певні знання або навички, то тут ціль і мотив його дій збігаються. Якщо студент керується у своїх діях не стільки інтересом до змісту, скільки прагненням одержати позитивну оцінку або уникнути неприємностей за невиконання завдання, то мотив і безпосередня ціль його діяльності явно нетотожні.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що мотивацію студентів слід підвищувати багатьма стимулюючими засобами в комплексі, спираючись на їхній досвід, враховуючи їхні вподобання та думку, адже результатом цієї праці стануть висококваліфіковані компетентні фахівці, які здатні значно краще адаптуватися до соціальних, побутових та виробничих умов, ефективно їх використовувати, вдосконалюватися та змінюватися. Саме творча особистість може бути конкурентоспроможною в сучасному світі, саме цілісна, духовно багата, креативна людина спроможна по-справжньому керувати майбутнім, лише така особистість може впевнено подивитися в обличчя новому.

Під час навчання набувають значення психологічні чинники: навчальні мотиви, рівень свідомості, пізнавальні інтереси. Все це сприяє якісному набуттю знань, зацікавленому ставленню до навчання, розвитку пізнавальної діяльності, що в подальшому сприятиме успішному здійсненню професійної діяльності педагога. Сам вчитель зобов'язаний постійно розвиватися, вдосконалювати свої знання і підвищувати кваліфікацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аносов І.П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект: монографія. К.: Твім інтер, 2003. 391 с.

2. Бельчева Т.Ф., Ізбаш С.С., Елькін М.В. та ін. Педагогічна майстерність сучасного вчителя: теорія і практика. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2010. 364 с.

3. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.

4. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.

5. Елькін М.В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Х.: Вид. група «Основа», 2013. 111 с.

6. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 304 с.

7. Ізбаш С.С. Управлінська підтримка зростання професійної майстерності педагога. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць; редкол.: С.С. Єрмаков (голов. ред.) та ін. Харків: ХДАДМ (ХХП), 2009. № 3. С. 56–59.

8. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності: колективна монографія / за ред. проф. І. Богданова. К.: Освіта України, 2017. 368 с.